

Tomasz Gęsina¹

 <https://orcid.org/0000-0001-9351-3777>

KATOWICE I POWIEŚĆ KRYMINALNA WYKORZYSTANIE *TYLKO MARTWI NIE KŁAMIĄ* KATARZYNY BONDY NA ZAJĘCIACH JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

Streszczenie: Powieść kryminalna jest współcześnie niezwykle popularnym gatunkiem zarówno w Polsce, jak i na całym świecie. Opisuje często autentycznie istniejące miejsce, które – obok detektywa i zbrodniarza – staje się jej równoprawnym bohaterem. W artykule, odwołując się do globalnego fenomenu powieści kryminalnej oraz roli, jaką odgrywa przestrzeń miejska w tego typu literaturze, przedstawiono koncepcję cyklu zajęć z języka polskiego jako obcego na poziomie minimum B2 w oparciu o fragment *Tylko martwi nie kłamią* Katarzyny Bondy, którego akcja rozgrywa się w Katowicach. Koncepcję tych zajęć zaplanowano zgodnie z zasadami kształcenia działań receptywnych w ujęciu zadaniowym, opracowanych przez Iwonę Janowską. Celem artykułu jest zatem ukazanie powieści kryminalnej jako źródła wiedzy o miejscu zamieszkania dla studenta-cudzoziemca, dla którego praca z tego typu tekstem jest nie tylko okazją do nauki języka polskiego jako obcego, ale także poznania miasta, w którym przyszło mu mieszkać.

Słowa kluczowe: powieść kryminalna, glottodydaktyka, Katarzyna Bonda, miasto

KATOWICE AND CRIME NOVEL. *ONLY THE DEAD NEVER LIE* BY KATARZYNA BONDA IN POLISH AS A FOREIGN LANGUAGE CLASSES

Abstract: The crime novel is nowadays an extremely popular genre both in Poland and around the world. It often describes an authentically existing place, which – next to the detective

¹ tomasz.gesina@us.edu.pl, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Szkoła Języka i Kultury Polskiej, ul. Uniwersytecka 4, 40-007 Katowice.

and the criminal – becomes her equal component. The article, referring to the global phenomenon of the crime novel and the role that urban space plays in this type of literature, presents the concept of a series of classes in Polish as a foreign language at a minimum B2 level based on the excerpt *Only the Dead Never Lie* by Katarzyna Bonda, the action of which takes place in Katowice. The concept of these classes was planned in accordance with the principles of teaching receptive actions in terms of tasks, developed by Iwona Janowska. The aim of the article is therefore to show a crime novel as a source of knowledge about the place of residence for a foreign student, for whom working with this type of text is not only an opportunity to learn Polish as a foreign language, but also to get to know the city in which they happened to live.

Keywords: crime novel, glottodidactics, Katarzyna Bonda, city

1. POWIEŚĆ KRYMINALNA – REKONESANS

Powieść kryminalna jest gatunkiem, który posługuje się ściśle określonymi regułami, a opisywane w niej wydarzenia koncentrują się na rozwiązaniu zagadki zwykle dotyczącej morderstwa. Jej fabuła opiera się zarówno na rekonstrukcji zdarzeń, jak i na analizie tego, co na bieżąco dzieje się w toku akcji. Roger Caillois, w książce *Odpowiedzialność i styl. Eseje*, wskazuje, że

[...] powieść kryminalna przypomina film wyświetlany od końca do początku. Odwraca ona upływ czasu i przedstawia chronologię. Jej punktem wyjścia jest punkt, do którego dochodzi powieść przygodowa: morderstwo, jakie zamyka nieznaną dramaturgię; zostanie on teraz stopniowo odtworzony nie zaś uprzednio opowiedziany. Tak więc w powieści kryminalnej narracja idzie za porządkiem odkrycia. Wychodzi od wydarzenia, które jest końcem, zamknięciem i czyniąc zeń przesłankę wraca do przyczyn, które wywołały tragedię.

(Caillois 1967, s. 168)

Jerzy Siewierski, w publikacji *Powieść kryminalna. Wszystko o...*, doszukuje się wątków kryminalnych już w opowieści o Kainie i Abelu, *Iliadzie* i *Odysei* Homera, *Baśniach z tysiąca i jednej nocy*, a także w *Hamlecie* Williama Szekspira czy *Zbrodni i karze* Fiodora Dostojewskiego. Jednak za początek literackiego detektywizmu uznaje się rok 1841, kiedy to zarówno w USA, jak i w Wielkiej Brytanii ukazały się teksty, które dały początek temu gatunkowi – w Filadelfii opublikowano opowiadanie *Zabójstwo przy rue Morgue* Edgara Allana Poe'go, natomiast w Edynburgu wydano *Adventures of Susan Hopley, Or, Circumstantial Evidence* Catherine Crowe (Siewierski 1979, s. 12–13; Cegielski 2015, s. 5–6). Z kolei w Polsce jednym z pierwszych kryminałów, opublikowanym w 1896 r., był *Zbrodniarz* Władysława Grajnera – dzieło to, jak

zauważa Siewierski, „było mocno nieudane i nosiło niewątpliwe cechy grafo-manstwa. Nic więc dziwnego, zważywszy jeszcze na panującą wówczas w kręgach »kulturalnej publiczności« niechęć do literatury kryminalnej, że książka ta doczekała się miazdzących recenzji prasowych” (Siewierski 1979, s. 136)².

Stopniowa popularność tego typu literatury, jak wskazuje Tadeusz Cegielski w książce *Detektyw w krainie cudów. Powieść kryminalna i narodziny nowoczesności. 1841–1941*, wiązała się przede wszystkim z rozwojem drukarstwa, ponieważ „był to rynek oferujący szybko rosnące, coraz tańsze i łatwiej dostępne nakłady »literatury popularnej«, a wraz z nią gazet, poradników, podręczników, kalendarzy i innych form literatury »użytkowej«” (Cegielski 2015, s. 11). Z czasem gatunek ten stał się nieodłącznym elementem kultury popularnej, czego efekty obserwuje się zwłaszcza dzisiaj – na półkach bestsellerów w księgarniach dominują kryminały, z kolei na platformach streamingowych znajduje się wiele seriali i filmów, nierzadko powstałych w oparciu o powieści kryminalne³. Roger Caillois zauważył, że „nie wydaje się, by publiczność chętnie godziła się poświęcać czas i uwagę złodziejom czy oszustom. Żąda mordercy, zbrodniarza, który zabił i ryzykuje karę główną” (Caillois 1967, s. 195). Słowa francuskiego filozofa pośrednio wskazują na niesłabnącą popularność tego gatunku, ponieważ czytelnicy powieści kryminalnych lubią się bać, ale w kontrolowany sposób, tzn. kiedy indywidualny akt lektury odbywa się w komfortowych – bezpiecznych – warunkach, np. w domu czy podczas podróży.

2. MIASTO I JEGO KRYMINALNY POTENCJAŁ

Morderstwo, opisane w powieści kryminalnej, dokonywane jest w konkretnym miejscu, od którego oględzin detektyw rozpoczyna śledztwo. Umieszczenie akcji kryminału w przestrzeni, mającej autentyczne odpowiedniki w rzeczywistości, służy uwiarygodnieniu wydarzeń związanych ze zbrodnią.

² Jerzy Siewierski podaje, że z publikacją książki Grajnerta wiąże się śmierć jednego z jej recenzentów, który na koniec swojej negatywnej opinii napisał następujący wierszyk: „Panie Graj, panie Nert / Jest to bredni sterta stert – / Panie Nert, Panie Graj / Grafomanów minął maj!”. Autor *Zbrodniarza*, po zapoznaniu się z tekstem, udał się do mieszkania autora niepochlebnych słów, redaktora Władysława Buchnera. W wyniku awantury krytyk – najprawdopodobniej przypadkowo – sam postrzelił się w brzuch i zmarł później w szpitalu. Podczas procesu pisarz z przekąsem skwitował zaistniałą sytuację w taki oto sposób: „Panie Ner, panie Buch! / Nie trza była strzelać w brzuch!” (Siewierski 1979, s. 136–137).

³ Więcej o genezie popularności powieści kryminalnej pisze Mariusz Kraska w książce *Prosta sztuka zabijania. Figury czytania kryminału*. Zob. Kraska 2013, s. 48–52.

Mariusz Czubał w książce *Etnolog w Mieście Grzechu. Powieść kryminalna jako świadectwo antropologiczne* zwraca uwagę na realistyczną konwencję tego gatunku literatury. Badacz, odwołując się do słynnego cytatu Stendhala, zauważa, że „[...] kryminał jest zwierciadłem przechadzającym się nie tyle po gościńcu, ile po ulicach metropolii, ścieżkach na angielskiej prowincji albo afrykańskich bezdrożach [...]” (Czubał 2010, s. 16).

Justyna Tuszyńska w artykule *Mordercze miasta (?) Nowy polski kryminał – zwrot przestrzenny czy gra miejska?* zauważa, że od początku lat dwutysięcznych przestrzeń miejska odgrywa coraz większą rolę we współczesnej polskiej powieści kryminalnej – wcześniej miejsce było traktowane jedynie jako tło fabuły, naturalny komponent tekstu, będący niejako specjalną makieta, na której rozgrywa się akcja (Tuszyńska 2014, s. 102). Podobne stanowisko zajmują Magdalena Graf i Paweł Graf, którzy w publikacji *Miasto i/czy zbrodnia. Znaczenie scenerii miejskiej dla teorii powieści kryminalnej* wskazują, że miasto „rozumiane jest zarówno jako byt literacki, jak i realna przestrzeń ze swoją toponimią i antroponią, aksjologią i historią. Jako byt realno-fikcyjny staje się ono w kryminale elementem tej samej wagi, co zbrodnia i detektyw” (Graf, Graf 2021, s. 53). Badacze wymieniają cztery funkcje, które spełnia przestrzeń miejska w powieści kryminalnej, tj. odesłanie do konkretnej topografii, tło zdarzeń, metafora, miasto-zagadka – wszystkie z nich uwypuklają wiarygodność jako szczególną cechę miejsc opisywanych we współczesnej polskiej prozie kryminalnej.

Przyglądając się rodzimej scenie literatury najnowszej, można zauważyć, że wielu pisarzy umiejscowiło akcję swoich powieści w polskich miastach – warto wymienić takich popularnych autorów, jak: Marek Krajewski (cykl o Eberhardzie Mocku, który dzieje się w przedwojennym Wrocławiu), Zygmunt Miłoszewski (trylogia o prokuratorze Teodorze Szackim zlokalizowana odpowiednio w Warszawie, Sandomierzu i Olsztynie), Marcin Wroński (jego bohater – Zyga Maciejewski – rozwiązuje zagadki w Lublinie pierwszej połowy XX w.) czy Katarzyna Bonda (jej cykl z Hubertem Meyerem został osadzony m.in. w Katowicach, Białymstoku, Mosznej, Warszawie). Twórcy, zanim podejmą się opisanie wybranej lokalizacji jako miejsca akcji, często odwiedzają daną miejscowość i spotykają się z lokalnymi przewodnikami. Czubał zauważa, że „autorzy takich utworów opanowali sztukę researchu – gromadzenia danych odnoszących się do rzeczywistości, niezbędnych do skonstruowania świata fabularnego tak, aby ten wydał się czytelnikowi wiarygodny” (Czubał 2010, s. 171). Autentyczność miejsc opisywanych w powieściach kryminalnych dostrzegają również czytelnicy – Agnieszka Pudełko w artykule *Zbrodnia w mieście – turystyka literacka śladami powieści kryminalnych* zwraca uwagę, że

konsekwencją lokowania akcji powieści kryminalnych w miastach może być wzrost zainteresowania odwiedzaniem tych miejsc przez turystów. Zaintrygowani lokalną

historią, poruszeni zbrodnią, która dokonała się na danym terenie, zaciekawieni tym, jak w rzeczywistości wygląda miejsce inspirujące pisarza do stworzenia powieści detektywistycznej, turyści często udają się w miejsca opisywane w książkach.

(Pudełko 2015, s. 39)

Miasta samoistnie stają się literackimi przewodnikami po świecie fikcyjnej zbrodni – wykreowanym przez pisarza, a odwiedzanym przez czytelnika zarówno w formie lektury tekstu, jak i przestrzeni. Warto zatem wykorzystać w glottodydaktyce polonistycznej potencjał współczesnej prozy kryminalnej, zwłaszcza jej przestrzenny kontekst.

3. WSPÓŁCZESNA POWIEŚĆ KRYMINALNA I JEJ POTENCJAŁ GLOTTODYDAKTYCZNY

Małgorzata Świstowska wskazuje, że istotnym problemem w wyborze tekstów ze współczesnej prozy polskiej w nauczaniu cudzoziemców jest tematyka owych utworów, dotycząca zwłaszcza ich kwestii polonocentryczności i uniwersalności (Świstowska 2010, s. 428). Wydaje się jednak, że na zajęciach z języka polskiego jako obcego warto wykorzystać taki tekst, który posiada reprezentatywne cechy dla danego gatunku literackiego, niezależne od narodowości autora, a zarazem wpisuje się w lokalny kontekst, charakterystyczny dla określonej przestrzeni. Oba te warunki może spełniać współczesna powieść kryminalna, ponieważ z jednej strony jej globalna popularność pozwoli znaleźć wspólny mianownik dla studentów pochodzących z różnych stron świata, z drugiej – dzięki pracy z tekstem uczniowie mogą poznać miejscowość, którą wybrali jako miejsce swojej nauki.

Zuzanna Bodziony w artykule *Zbrodnia to niesłychana..., czyli glottodydaktyczne możliwości wykorzystania mody na literaturę kryminalną* wskazuje, że w materiałach do nauki języka obcego, zwłaszcza angielskiego, niemieckiego, francuskiego, hiszpańskiego czy włoskiego, popularne są te pomoce dydaktyczne, dzięki którym można się uczyć danego języka na podstawie utworów skoncentrowanych wokół tematyki zbrodni (Bodziony 2022, s. 299). Wśród rodzimych publikacji warto wymienić trylogię Magdaleny Hiszpańskiej, której bohaterem jest detektyw Raj (zob. Hiszpańska 2019, 2020, 2021) czy *Sekret rzeki. Kryminał do nauki języka polskiego jako obcego* autorstwa Bereniki Wilczyńskiej (zob. Wilczyńska 2020). Obie pozycje zawierają teksty, które bezpośrednio stworzono do celów edukacyjnych. Pierwsza z publikacji została opracowana dla uczących się języka polskiego jako obcego na poziomie A2/B1.

Każda z trzech części opowiada historię rozwiązania danej zagadki przez tytułowego bohatera oraz zawiera zestaw ćwiczeń z kluczem oraz słowniczek polsko-angielski. Z kolei druga książka – *Sekret rzek* – jest przeznaczona do odbiorców uczących się języka polskiego jako obcego na poziomie B1/B2 i opiera się na kryminalnej historii związanej z Gdańskiem – w listopadowy poranek w rzece zostaje znaleziono ciało lokalnego biznesmena Wiktora Nowaka, a śledztwo w tej sprawie rozpoczynają inspektorzy Anna Lipińska i Jan Wieczorek. Publikacja składa się z sześciu rozdziałów i epilogu, a w każdym z nich znajduje się kolejna część treści kryminału wraz z ćwiczeniami leksykalnymi i ciekawostkami na temat miasta.

Warto w tym miejscu wspomnieć również o serii *Czytaj po polsku*, redagowanej przez Romualda Cudaka, Wioletę Hajduk-Gawron oraz Jolantę Tambor, która przybliży uczącym się polskiego dzieła literackie. Seria ta wydawana jest przez Szkołę Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego i dotychczas ukazało się jej 15 tomów. Tom czternasty został opracowany w oparciu o fragment powieści Katarzyny Bondy *Tylko martwi nie klamią*, której akcja dzieje się w Katowicach (zob. Gęsina 2022). Publikacja ta jest skierowana do osób uczących się języka polskiego jako obcego na poziomie średnio zaawansowanym (B1/B2). Fragment powieści kryminalnej został wykorzystany dwukrotnie – dla poziomu B1 tekst zaadaptowano w przystępny sposób, z kolei dla poziomu B2 wykorzystano oryginalną część książki Bondy. Na podstawie publikacji, korzystając z zestawu zadań z obu tych części, można opracować cykl zajęć (cztery jednostki lekcyjne po 1,5 h jedna) poświęconych miejscu zamieszkania studentów – Katowicom – na poziomie językowym co najmniej B2.

4. PRACA Z TEKSTEM

Książka *Tylko martwi nie klamią* Katarzyny Bondy została wydana po raz pierwszy w 2010 roku. Jej głównym bohaterem jest profiler policyjny, Hubert Meyer. Mężczyzna zostaje oddelegowany do śledztwa nad tajemniczą śmiercią prominentnego śląskiego biznesmena, Johanna Schmidta, którego ciało odnaleziono w Katowicach – w kamienicy przy ulicy Stawowej 13. Oryginalny fragment powieści, wykorzystany w czternastym tomie *Czytaj po polsku*, opisuje dwukrotną wizytę Meyera na miejscu zbrodni, budynek kamienicy, w której dokonano morderstwa oraz przesłuchanie Elwiry Poniatowskiej-Douglas, seksuołożki, w gabinecie której pozbawiano życia śląskiego biznesmena. Zajęcia warto zaplanować zgodnie z zasadami kształcenia działań receptywnych w ujęciu zadaniowym, opracowanych przez Iwonę Janowską (zob. Janowska 2016, s. 32–38).

Pierwsza część lekcji – faza aktywizacji – zakłada zmotywowanie studenta do pracy nad tekstem, na podstawie którego zostały opracowane zajęcia. Można je rozpocząć od wprowadzenia studentów w tematykę gatunku. W tym miejscu warto wykorzystać artykuł Malwiny Pietrewicz *Dlaczego lubimy kryminały?*, który został opublikowany na portalu coprzczytac.pl (Gęsina 2022, s. 101–103). Tekst ten w przystępny sposób przybliży studentom podstawowe informacje dotyczące powieści kryminalnej – jej wyznaczniki gatunkowe, popularność na światowym rynku czytelnictwa czy zaznajomi z najważniejszymi nazwiskami literatury kryminalnej. Opracowując zadanie na podstawie artykułu Pietrewicz, wybrano z niego określenia bezpośrednio charakteryzujące ten gatunek literacki, m.in.: literatura popularna, ludzkie lęki, skomplikowana fabuła, świetny motyw, zagadka logiczna, listy bestsellerów, które następnie student – w formie zadania na uzupełnianie – wpisuje w odpowiednie miejsca w tekście. Ćwiczenie stanowi również impuls do rozmowy ze studentami na temat fenomenu literatury kryminalnej na świecie, jej obecności w kraju pochodzenia ucznia czy prywatnych doświadczeń związanych z lekturą tego typu powieści.

Kolejnym elementem fazy aktywizacji powinno być odpowiednie przygotowanie do lektury fragmentu *Tylko martwi nie kłamią*. Fragment ten opiera się na dwóch zbiorach leksykalnych – pierwszy obejmuje terminologię związaną ze światem policji i sądownictwa, drugi z przestrzennym osadzeniem akcji książki. Warto zatem rozpocząć tę część zajęć od zadania wprowadzającego podstawowe profesje związane ze światem praworządności – w ćwiczeniu należy uzupełnić tabelę, zawierającą krótką charakterystykę danego zawodu: policjant, prokurator, detektyw, adwokat, notariusz, profiler, protokolant (Gęsina 2022, s. 79). Do każdej z profesji, korzystając ze słów podanych w ramce, należy dopisać następujące informacje: miejsce pracy, obowiązki zawodowe, jej zalety i wady (minimum dwie). Zadanie to z jednej strony przygotowuje studentów do późniejszej lektury tekstu, w którym pojawia się owa terminologia, z drugiej posiada również praktyczny wymiar – w różnych sytuacjach życiowych leksyka, wykorzystana w ćwiczeniu, może okazać się pomocna, chociażby podczas zgłoszenia na komisariacie kradzieży torby z dokumentami. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na rolę powieści kryminalnych w utrwalaniu słownictwa specjalistycznego, ponieważ

teksty sensacyjno-kryminalne, ze względu na swój zróżnicowany charakter, są świetną podstawą do nauczania słownictwa z wielu kategorii tematycznych oraz do pokazania odmiennych rejestrów języka. Zawierają bowiem leksemy związane z różnymi zawodami, środowiskami i grupami społecznymi, których specyfikę próbują jak najwierniej odzwierciedlić.

Z kolei drugi ze zbiorów leksykalnych, związany z przestrzennym kontekstem kryminału, można również wykorzystać w części zajęć, będących przygotowaniem do lektury tekstu. W tym wypadku należy się posłużyć zdjęciami, na których przedstawiano zarówno poszczególne typy budynków (w tym kamienicę, w której dokonano morderstwa w powieści Bondy), jak i wnętrza pomieszczeń, co okaże się pomocne przy zrozumieniu fragmentu opisującego oględziny miejsca zbrodni (Gęsina 2022, s. 32–35). Zadaniem studenta jest podpisanie tych fotografii oraz ich opisanie w formie krótkich monologów.

Kolejnym etapem zajęć jest lektura fragmentu *Tylko martwi nie kłamią*. Można poprosić studentów, aby podczas czytania podkreślili wszystkie zwroty, wyrażenia, które zostały dotychczas wprowadzone na lekcji, dzięki czemu powtórzą je jeszcze, tym razem pod kątem ich wykorzystania w tekście literackim. Następnie należy przejść do części zajęć sprawdzającej rozumienie tekstu pisanego, tym samym przechodząc do kolejnego etapu – fazy rozumienia. Zdaniem Janowskiej, „w trakcie słuchania/czytania i/lub po nim należy sprawdzić rozumienie tekstu: globalne, selektywne oraz szczegółowe. W przypadku obydwu sprawności liczba procedur stosowanych w tym celu przez nauczyciela jest właściwie nieograniczona” (Janowska 2016, s. 36). W przypadku rozumienia globalnego warto skoncentrować się na zawodach, które wykonują bohaterowie pojawiający się we fragmencie, dzięki czemu jeszcze raz przećwiczysz leksykę omawianą w poprzedniej części zajęć, m.in. Hubert Meyer – profiler, psycholog policyjny, Weronika Rudy – prokurator, Waldemar Szerszeń – inspektor (zob. Gęsina 2022, s. 80). Z kolei rozumienie selektywne można przećwiczysz na podstawie opisu tych postaci – zarówno ich wyglądu zewnętrznego, jak i charakteru – ponieważ zadaniem studenta jest wyszukanie w tekście odpowiednich informacji o danym bohaterze. Ćwiczenie to sprawdza się zatem jako powtórzenie leksyki związanej z opisywaniem osób. Ostatni typ rozumienia – szczegółowe – zwraca uwagę na dokładną lekturę tekstu, dlatego też na tym etapie lekcji można wykorzystać charakterystyczne dla poziomu B2 zadanie zamknięte – tzn. zaznaczyć jeden z trzech wariantów odpowiedzi: tak – gdy podane zdanie jest zgodne z tekstem, nie – gdy jest niezgodne, lub wskazać, iż w tekście brakuje informacji na dany temat (zob. Gęsina 2022, s. 80–81).

Trzecia część zajęć opiera się na fazie działania, podczas której rozwija się zarówno inne aktywności językowe na podstawie przeczytanego tekstu, jak i wykonanie zadania, tj. użycie języka w działaniu. W omawianym fragmencie *Tylko martwi nie kłamią* wykorzystano czasowniki w czasie przeszłym – zarówno dokonane, jak i niedokonane, co wiąże się ze sposobem narracji prozy kryminalnej (relacjonowania toku śledztwa). W części tekstu, dotyczącej przesłuchania seksuolóżki Elwiry Poniatowskiej-Douglas przez Huberta Meyera, znajduje się dziesięć osobowych form czasowników w czasie przeszłym (np. *postanowiła*, *udawała*, *obiecała*) – można je wynotować i poprosić studentów, aby dokonali

ich rozróżnienia na dokonane i niedokonane. Następnie jeszcze raz przeczytać ten fragment ze studentami, podkreślić w nim zaznaczone wcześniej formy, aby później dokonać transformacji tekstu z czasu przeszłego na terażniejszy lub przyszły prosty (zob. Gęsina 2022, s. 92–93). Dzięki temu zadaniu przećwicz się ze studentami trzy osobowe formy czasowników.

W fazie działania warto również (wariantywnie, zwłaszcza jeśli uczestnikami zajęć są studenci kierunków technicznych) wykorzystać leksykę, która bezpośrednio łączy się z miejscem zbrodni, a jednocześnie podejmuje tematykę związaną z przestrzenią. Mowa o szczegółowym opisie kamienicy przy ulicy Stawowej 13, której przyglądał się Hubert Meyer. Jest to słownictwo specjalistyczne z zakresu architektury, które może być interesującym materiałem leksykalnym dla uczniów studiujących kierunki techniczne. Na początku nauczyciel prosi studentów o przeczytanie definicji znajdujących się w zadaniu, np. *narożnik – miejsce zetknięcia się dwóch ścian zewnętrznych* lub *kopuła – konstrukcja budowlana w kształcie łuku, zamknięta od góry półkolem*. Warto zadać też takie pytania, jak: *czy znałeś/znałaś wcześniej znaczenie tych pojęć? Do jakiej dziedziny należą te terminy?* Następnie, aby sprawdzić rozumienie wprowadzonej leksyki, studenci mieliby za zadanie podpisać fotografię kamienicy, na której zaznaczono omówione wcześniej elementy architektoniczne. Dodatkowo warto poprosić studentów, aby w formie pisemnej opisali kamienicę przedstawioną na zdjęciu, dzięki czemu jeszcze raz przećwiczą słownictwo specjalistyczne wprowadzone na lekcji (zob. Gęsina 2022, s. 82–83).

Kamienica, w której zamordowano Johanna Schmidta, znajduje się w Katowicach przy ulicy Stawowej 13. Skoro miejsce zbrodni zostało tak bardzo uwypuklone w powieści przez autorkę, warto zatem wykorzystać na dwa sposoby te przestrzenne konteksty do celów dydaktycznych. Pierwszy zakłada powtórzenie zasad ortograficznych dotyczących pisowni wielkich i małych liter. W ćwiczeniu należy wykorzystać nazwy rzeczywiście istniejących miejsc w Katowicach, takich jak: plac Szewczyka, ulica 3 Maja, Teatr Śląski im. Stanisława Wyspiańskiego czy Galeria Katowicka. Zadaniem studenta jest wybór jednej, poprawnej z dwóch podanych form (zob. Gęsina 2022, s. 48). Drugi sposób to wykorzystanie autentycznej mapy Katowic, na którą zostały naniesione rzeczywiście istniejące miejsca. Zadaniem studenta jest pomoc Hubertowi Meyerowi w znalezieniu wybranych lokalizacji, tj. udzielić odpowiedzi na następujące pytania, np. *Jak dojść z teatru na ulicę Piotra Skargi?* lub *Jak dojść ze Szkoły Języka i Kultury Polskiej UŚ do kamienicy na ulicy Stawowej 13?* (zob. Gęsina 2022, s. 48–49).

To ćwiczenie opiera się na praktycznym wykorzystaniu mapy Katowic – z jednej strony wpisuje się w założenia użycia języka w działaniu, z drugiej – wykorzystuje nietypowy materiał dydaktyczny, jakim jest kartograficzne przedstawienie miejsc opisanych w prozie kryminalnej, co wpisuje się także w założenia geopoetyki,

ponieważ, jak zauważa Elżbieta Rybicka, „mapa jest zjawiskiem pogranicznym i wędrującym, swoistym łącznikiem pomiędzy geografiami a innymi dyskursami [i] może pełnić funkcję pomocniczą w interpretacji tekstów literackich” (Rybicka, 2014, s. 151). W tym kontekście warto wykorzystać w glottodydaktyce polonistycznej jeszcze jeden z aspektów geopoetyki, tj. jej performatywny charakter. Studenci, wyposażeni w zdobytą wiedzę, mogliby wziąć udział w kolejnej jednostce lekcyjnej, którą byłyby zajęcia terenowe – literacki spacer po centrum Katowic z praktycznym przećwiczeniem leksyki i konstrukcji gramatycznych w formie ustnych monologów opisujących oglądane miejsca, np. ulicę Stawowa 13 czy kamienicę.

Cykl zajęć, opierający się na przestrzennym i kryminalnym kontekście lektury fragmentu *Tylko martwi nie kłamią*, można podsumować w formie przygotowanych przez studentów monologów pt. *Twoja miejscowość jako miejsce powieści kryminalnej. Proszę wskazać, które z lokalizacji uznałbyś za atrakcyjne. Dlaczego?.* W tym ćwiczeniu uczeń powtórzy leksykę poznaną w czasie lekcji, a przede wszystkim – w praktyczny sposób będzie mógł wykorzystać zdobytą wiedzę w odniesieniu do własnych doświadczeń spacji, które łączą się z jego miejscem zamieszkania.

5. PODSUMOWANIE

Magdalena Graf i Paweł Graf zauważają, że

powieść kryminalna jest czymś więcej niż jedynie pospolitą rozrywką, wywołuje też wieloaspektowe zainteresowania badawcze, które – w konsekwencji – proponują niebanalne rozpoznania naukowe. Po drugie, praca nad kryminałem nie tylko nie zmierza do podsumowań, przeciwnie – mimo wielości tekstów krytycznych – kolejne interpretacje odkrywają wciąż nowe aspekty tej pozornie schematycznej twórczości.

(Graf, Graf 2021, s. 63)

Odpowiednio wybrana powieść kryminalna może być interesującym materiałem na zajęciach języka polskiego jako obcego. Jej przestrzenne osadzenie w realnej rzeczywistości uatrakcyjnia samą jednostkę lekcyjną, ponieważ łączy dwie przestrzenie – literacką i autentyczną, którą doświadcza student uczący się w danej miejscowości. Anna Seretny i Ewa Lipińska, w *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, wskazują, że „[...] czytanie w każdym, a zwłaszcza obcym języku, poszerza słownictwo, dostarcza wzorców stylistycznych, ugruntowuje nabytą wiedzę językową” (2005, s. 230). Na podstawie fragmentu *Tylko martwi nie kłamią* Katarzyny Bondy, opracowanego pod kątem trzech faz:

aktywizacji, rozumienia i działania, można opracować lekcję językową opierającą się na materiale leksykalnym z zakresu praworządności, topografii czy architektury, powtórzeniu zagadnień związanych z aspektem, a także przeprowadzić zajęcia terenowe – wyjść z tekstem literackim poza mury uniwersytetu.

BIBLIOGRAFIA

- Bodziony Z., 2022, *Zbrodnia to niesłychana..., czyli glottodydaktyczne możliwości wykorzystania mody na literaturę kryminalną*, w: A. Charciarek, A. Zych, E. Kapela (red.), *Jednostki języka w systemie i w tekście*, t. 4, Katowice, s. 297–314.
- Caillois R., 1967, *Odpowiedzialność i styl. Eseje*, Warszawa.
- Cegielski T., 2015, *Detektyw w krainie cudów. Powieść kryminalna i narodziny nowoczesności. 1841–1941*, Warszawa.
- Czubaj M., 2010, *Etnolog w Mieście Grzechu. Powieść kryminalna jako świadectwo antropologiczne*, Gdańsk.
- Gęsina T. (oprac.), 2022, *Czytaj po polsku. Tom 14. Katarzyna Bonda „Tylko martwi nie kłamią”. Materiały pomocnicze do nauki języka polskiego jako obcego. Edycja dla średnio zaawansowanych (poziom B1/B2)*, Katowice.
- Graf M., Graf P., 2021, *Miasto i/czy zbrodnia. Znaczenie scenarii miejskiej dla teorii powieści kryminalnej*, „Litteraria Copernicana”, t. 39, nr 3 „Powieść kryminalna”, s. 53–71. <http://dx.doi.org/10.12775/LC.2021.025>
- Hiszpańska M., 2019, *Detektyw Raj*, Kraków.
- Hiszpańska M., 2020, *Urodziny*, Kraków.
- Hiszpańska M., 2021, *Raj na wakacjach*, Kraków.
- Janowska I., 2016, *Rozwijanie językowych działań receptywnych w podejściu zadaniowym*, „Języki Obce w Szkole” nr 1, s. 32–38.
- Kraska M., 2013, *Prosta sztuka zabijania. Figury czytania kryminału*, Gdańsk.
- Pudełko A., 2015, *Zbrodnia w mieście – turystyka literacka śladami powieści kryminalnych*, „Turystyka Kulturowa”, nr 10, s. 38–57.
- Rybicka E., 2014, *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*, Kraków.
- Seretny A., Lipińska E., 2005, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków.
- Siewierski J., 1979, *Powieść kryminalna. Wszystko o...*, Warszawa.
- Świstowska M., 2010, *Obecność tekstów prozy polskiej po 1989 r. w nauczaniu języka polskiego jako obcego – realia, potrzeby, problem wyboru*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, t. 17, s. 425–432.
- Tuszyńska J., 2014, *Mordercze miasta (?) Nowy polski kryminal – zwrot przestrzenny czy gra miejska?*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Poetica II”, f. 169, s. 101–109.
- Wilczyńska B., 2020, *Sekret rzeki. Kryminal do nauki języka polskiego jako obcego*.